

Lakivaliokunnalle

Asia: VNS 4/2021 vp

Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta

Esitän pyydettyinä lausuntonani kunnioittavasti seuraavan:

Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta VNS 5/2016 vp oli ensimmäinen laatuaan ja se perustui siihen havaintoon, että turvallisuusympäristö oli muuttumassa, mikä loi tarpeen tarkastella näitä kysymyksiä kokoavasti. Tuo selonteko keskittyi vahvasti sisäministeriön hallinnonalan toimiin ja sen piiriin kuuluviin ilmiöihin, mitä vastaavasti lakivaliokunta moitti liian kapeaksi sisäisen turvallisuuden kokonaisuuden kannalta. Ks tarkemmin LaVL 14/2016 vp.:

Sisäisen turvallisuuden parantaminen monimutkaisessa turvallisuusympäristössä edellyttää viranomaisten suorituskyvyn lisäksi laaja-alaista yhteistyötä viranomaisten, kansainvälisten toimijoiden, kansalaisjärjestöjen, yritysten sekä muiden toimijoiden kesken. Toimiva oikeudenhoito ja oikeusturva yhteiskuntarauhan turvaajana edellyttää, että kaikki oikeudenhoidon prosessin osatekijät toimivat ja ovat asianmukaisesti resursoitu. Poliisin, syyttäjän ja tuomioistuinten toiminta rikosasioissa muodostaa ketjun, jossa työ tulee jakaa tarkoituksenmukaisella tavalla oikeusturvan asettamien vaatimusten ohjaamana. Myös rikosten ennaltaehkäisyllä ja ennaltaehkäisevään työhön osallistuvien eri toimijoiden työllä ja sen koordinoinnilla on tärkeä merkitys sisäisen turvallisuuden tuottamisessa.

Lakivaliokunnan mukaan selonteon pohjalta valmisteltavassa sisäisen turvallisuuden strategiassa tulee valmisteluun ottaa mukaan myös muut ministeriöt ja esimerkiksi oikeudenhoidon kysymykset resurssineen tulee ottaa tarkasteluun mukaan. Sisäisen turvallisuuden strategia valmisteltiin laajapohjaisessa työryhmässä. Tuossa strategiassa (Valtioneuvoston periaatepäätös sisäisen turvallisuuden strategiasta,

5.10.2017) otettiin aikaisempaa selvemmin esille turvallisuushkien kansainväliset ulottuvuudet.

Lakivaliokunta korosti (LaVL 14/2016 vp), että ”sisäisen turvallisuuden ylläpitämisessä merkittävä rooli on myös kansalaisten viranomaisia kohtaan tuntemalla luottamuksella. Tämän perustana tärkeässä roolissa on laillisuuden ja oikeusvaltioperiaatteen sekä perus- ja ihmisoikeuksien tehokas toteutuminen”. Lakivaliokunta kiinnitti huomiota esimerkiksi siihen, että jos poliisin resurssien niukkuuden vuoksi pienemmät massarikokset jäävät tutkimatta, poliisia kohtaan tunnettu luottamus voidaan menettää. Jos kansalaisten tiedossa olisi suorastaan, että joitakin rikoksia ei lainkaan tutkita, ollaan lähellä dekriminialisointia. Lakivaliokunta korosti sitä, ettei tällainen voi tapahtua poliittisin suuntaviivoin, vaan toiminnan tulee perustua lakiin. Lakivaliokunta korosti tarvetta tarkastella koko rikosprosessiketjun toimivuutta ja resursointia, eikä resurssiniukkuuden kysymyksiä tulisi tarkastella ainoastaan priorisointinäkökulmasta.

Ottaen huomioon lakivaliokunnan aiennan lausunnon on kiinnostavaa tarkastella, miten valtioneuvoston uudessa selonteossa tämän kaltaisia kysymyksiä käsitellään. Selonteko perustuu laajaan turvallisuuskäsitykseen, joka ottaa huomioon myös globaalien haasteiden vaikutukset Suomen turvallisuuteen. Selonteossa myös tuodaan ilmi, että eduskunta on järjestänyt selonteon valmistelun aikaisen parlamentaarisen seurannan. ”Selonteko ja eduskunnan tulevat kannanotot määrittelevät pitkäjänteisesti Suomen sisäisen turvallisuuden politiikkaa tuleville vuosille.”

Selonteossa VNS 4/2021 otetaan huomioon Suomen EU-jäsenyys ja viitataan myös EU:n turvallisuusunionistrategiaan vuosiksi 2020-2025. Sisäisen turvallisuuden toimien keskeisenä tavoitteena mainitaan olevan perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen. Vastaavasti myös kestävän kehityksen tavoitteet nostetaan esille ja todetaan, että ne ja YK:n Agenda 2030-toimintaohjelma luovat globaalín viitekehyksen, jolla on vaikutusta myös sisäiseen turvallisuuteen.

Jaksossa 2 korostuu, että sisäisen turvallisuuden perustana on ongelmien ja häiriöiden ehkäisy ennalta. Oikeusvaltioperiaatteen ja ihmisoikeuksien edistäminen mainitaan otsikkotasolla. Teksti on ylevää ja tasapainoista. Vaikka se tekstissä oikeastaan jo

tuleekin mukana, minusta voisi vieläkin konkreettisemmin mainita siitä, että nykyaikana myös turvallisuutta takaavien ja edistävien viranomaistoimien hyväksyttävyydelle ja lainmukaisuudelle asetetaan korostuneet vaatimukset. Turvallisuuttakin palvelevilla toimilla voi itsessään olla arveluttavia vaikutuksia kansalaisten oikeuksiin, minkä vuoksi ne edellyttävät riittävää lainsäätelyä sääntelyperustaa.

Omia haasteitaan tähän tuo se, että nopeasti kehittyvät teknologiat, kuten tekoälyä hyödyntävät, tuovat sinänsä uusia mahdollisuuksia tunnistaa turvallisuushuhtia ja reagoida niihin. Ks tästä esimerkiksi Valtioneuvoston U-kirjelmä U 28/2021 vp Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi tekoälyn harmonisoiduksi sääntelyksi (Artificial Intelligence Act).

Jaksossa 3 otetaan esille lukuisia rikollisuustilanteeseen ja rikollisuuden kehitykseen liittyviä kysymyksiä. Kuva on realistinen.

Lakivaliokunnan aiempien huolien näkökulmasta on perusteltua, että selonteossa (kohta 3.6.7.) mainitaan esitutinnan ja rikosvastuun toteuttamisen eräistä haasteista, kuten siitä, että lievemmissä rikoksissa selvittämistä ja piilorikollisuuden paljastamista ei ole voitu resursoida riittävästi. Rikosprosessiketjua on myös tarkasteltava kokonaisuutena, jotta esitutkintatoimien ohella syyttämismuoto ja tuomioistuinkäsittely resursoitaisiin siten, että ne toimivat riittävän ripeästi ja laadukkaasti. Selonteossa mainitaan erinäisiä jo toteutettuja toimia, kuten syyttäjälaitoksen rakenneuudistus ja tuomioistuinviraston perustaminen. Rikosprosessiketju jatkuu rikosseuraamuslaitoksen puolella, mikä on aiheellinen havainto. Uusintarikollisuuden kerrotaan vähentyneen viiden vuoden seurantajaksolla. Rikosseuraamuslaitos tarvitsee sekin riittävät resurssit, joilla voidaan edelleen tukea rikoksettomaan elämään palaamista ja siten pienentää uusimisriskiä.

Rikoksen uhrien asema ja uhrien saamat palvelut ovat olleet vuosina kohtalaisen huomion kohteena, kun palvelujärjestelmää on kehitetty.

Lisääntyneellä huumeiden käytöllä arvioidaan mahdollisesti olevan vaikutusta omaisuusrikosten kasvuun, koska käyttöä usein rahoitetaan omaisuusrikoksilla. Kovien huumeiden käyttäjien tukeminen ja saaminen palvelujärjestelmän piiriin olisikin yksi keino arjen turvallisuuden parantamiseksi. Yliannostuskuolemat ovat Suomessa Euroopan huippua. Tässä mielessä pitäisin tarpeellisenä, että kiireellisesti valmisteltaisiin toimia, kuten käyttöhuoneet mahdollistava lainsäädäntö. Kun puhutaan arjen turvallisuudesta, myös huumeidenkäyttäjiin itseensä kohdistuvat riskit on tarpeen nähdä ja ottaa tavoitteeksi huumekuolemien radikaali vähentäminen.

Alajaksossa 5.7. käsitellään tavoitetta paljastaa ja selvittää rikoksia tehokkaasti ja tuloksellisesti. Poliisin kyky torjua myös lievempiä rikoksia palautetaan. Vakavien rikosten osalta esitetyt priorisoinnit ovat tasapainoisia. Yhteistyötä syyttäjien ja esitutkintaviranomaisten välillä parannetaan. Eri toimenpiteillä koetetaan keventää rikosprosessia ja lyhentää käsittelyaikoja. Uhrien tukijärjestelmien kehittäminen on tunnistettu keinoksi edesauttaa rikosten ilmituloa samoin kuin ylläpitää luottamusta oikeusjärjestelmään. Ihmiskaupan ilmitulon esteisiin puututaan.

Alajaksossa 5.10 käsitellään laadukkaan toiminnan vaatimia voimavaroja. Kun poliisiin toimintaan suunnataan lisäresursseja, tämä lisää resurssitarpeita myös syyttäjälaitoksessa, oikeusavussa, oikeudenhoidossa ja rikosseuraamuspuolella.

Selonteon päättävässä kappaleessa esitetään ministeriöiden arvio, jonka mukaan sisäisen turvallisuuden ja oikeudenhoidon tarpeisiin vastaaminen ja riittävien palveluiden turvaaminen tarkoittaisi pysyvän rahoituksen noin 10 prosentin tasokorotusta vuoteen 2030 mennessä, jos valtiontaloudelliset edellytykset sen sallivat.

Pidän esitettyä arviota realistisena. On realismia arvioida, että ilman resurssilisäyksiä viranomaisten on vaikea vastata kansalaisten odotuksiin, mikä voi heikentää nykyistäkin korkeaa luottamusta viranomaisiin.

Nähdäkseni selonteossa vastataan erittäin hyvin niihin huoliin, joita lakivaliokunta on esittänyt. Onkin oletettavaa, että lakivaliokunnanoton aikaisemmilla kannanotoilla on

ollut vaikutusta selonteon sisältöön. Samoin on oletettavaa, että selonteon valmistelun parlamentaarinen seuranta on tukenut tällaisten näkökohtien tulemistä esille.

Selonteosta on vaikea sanoa puuttuvan mitään. Ehkä yksi sellainen aihe, joka laajassa mielessä koskee arjen turvallisuutta, on kansalaisten pääsy oikeuksiin siviilioikeudellisissa riita-asioissa. Esimerkiksi Lakimiesliiton taholta on toistuvasti nostettu esille tarve luoda jokin halvempi ja yksinkertaisempi menettely toteuttaa siviilioikeudellisia vaatimuksia. Tämä puute saattaa heijastua pettymyksenä oikeuslaitokseen ja viranomaisiin ja välittyä luottamuksen heikentymisenä. Vaikka kyse ei olekaan välittömästi sisäisen turvallisuuden kysymyksestä, oikeuksiin pääsy on hyvin läheisessä yhteydessä siihen, että viranomaisiin ja koko järjestelmään luotetaan. Ks. Lakimiesliitto ehdottaa yksinkertaista vähäisten riita-asioiden menettelyä, 30.6.2021.

https://www.lakimiesliitto.fi/site/assets/files/23034/lakimiesliiton_ehdotus_vahaisten_riita-asioiden_menettelysta.pdf

Helsingissä, 17.9.2021

Kimmo Nuotio

rikosoikeuden professori

Helsingin yliopisto

